

**DE DORPEN VAN DE HOOFDSTAD
Gemeentelijke coalities in de Brusselse
agglomeratie sinds 1946**

Kris DESCHOUWER

Gemeentelijke coalities kunnen een aantal aanduidingen geven van hoe coalities op het nationaal niveau gevormd worden, en hoe ze bestudeerd kunnen worden. In dit artikel worden de coalities binnen de 19 Brusselse gemeenten sinds 1946 bestudeerd. De Brusselse gemeenten blijken echter een zeer bijzonder partijsysteem te hebben, wat veralgemening naar het nationaal niveau toe niet mogelijk maakt. De Brusselse coalities worden hier dan gebruikt om een poging te wagen de multi-dimensionele benadering van coalitievorming (die de partij als belangrijkste actor wil zien, en die een aantal condities van het partijsysteem in rekening wil brengen) te formaliseren en te kwantificeren. De resultaten laten toe te veronderstellen dat deze onderzoeksstrategie ook op grotere schaal kansen op succes heeft.

1. De Brusselse agglomeratie als typevoorbeeld?

Het bestuderen van lokale coalities biedt een aantal voordelen van praktische en methodologische aard, die we verder nog uitvoeriger zullen toelichten. Hier zullen de coalities in de 19 gemeenten van de huidige Brusselse agglomeratie sinds 1946 bekeken worden. Dit levert een totaal van 133 potentiële gevallen op, en telkens 19 gevallen per verkiezingsjaar (1).

De 19 gemeenten van de Brusselse agglomeratie zijn echter niet zomaar een toevallige groep gemeenten. Het zijn de dorpen van de hoofdstad. Dit zou nog een extra-voordeel kunnen opleveren. Misschien biedt de studie van de coalities die in Brussel tot stand komen, enig inzicht in de vorming van de nationale regeringscoalities. Een aantal elementen lijken op het eerste gezicht in die richting te wijzen.

Een eerste argument betreft de communautaire problematiek, en de invloed die deze heeft op de traditionele partijen. De splitsing van die partijen heeft niet geringe consequenties gehad voor de vorming van de nationale coalities en voor het behoud ervan. Voor de vorming zijn er nu immers meer partijen nodig dan voorheen, en de communautaire tegenstellingen, die vroeger binnen de partijen broeiden, liggen nu open en bloot op de onderhandelingstafel, en komen permanent op de regeringstafel te liggen.

Deze zeer bijzondere situatie geldt nergens op het lokale vlak, behalve in Brussel. Meer zelfs, het is enkel in Brussel dat de splitsing van de nationale traditionele politieke partijen echt zichtbaar en voelbaar geweest is. Daar werden de afdelingen uit mekaar gerukt, en werd de scheiding met de bijbehorende boedelscheiding en bittere ruzies geconsumeerd. Alleen in Brussel (en in de Brusselse rand) treden de twee taalvleugels van de traditionele partijen met mekaar in het electoraal strijdperk. Enkel in Brussel zou men dus echt een replicatie in het klein van het nationale partijstelsel kunnen waarnemen.

De vorige zin is bewust in de voorwaardelijke wijze gesteld. Wanneer men nader toekijkt, ziet men in Brussel immers een timing en een dynamiek van de splitsing van de traditionele partijen, die de nationale trends toch niet helemaal volgen. Zo komen in 1970 in 14 van de 19 gemeenten "Rode Leeuwen" op, terwijl de nationale BSP nog unitair is. In datzelfde jaar komt in

17 van de 19 gemeenten, onder impuls van Vanden Boeynants, een tweetalige christen-democratische lijst op (UTB-UAB), terwijl de nationale CVP reeds twee jaar eerder gesplitst was. In 1976 komt in alle gemeenten opnieuw een socialistische eenheidslijst op.

In tabel 1 zijn een aantal gegevens over de taalverhoudingen binnen de traditionele partijen samengebracht. Wat daaruit zeker niet kan afgelezen worden, is een eenduidige trend van unitaire lijsten naar een volledige splitsing. In 1982 had elke traditionele partij nog een eenheidslijst in 4 van de 19 gemeenten, en voor 1988 ziet het ernaar uit dat dit aantal zal toenemen. In de meeste gemeenten komt van elke traditionele partij echter slechts één enkele lijst op (een Franstalige), en is de Nederlandstalige tegenhanger ofwel gewoon afwezig, ofwel opgenomen in een Vlaams kartel met andere partijen. Men moet dus veeleer besluiten dat, wat de taalverhoudingen binnen de traditionele partijen betreft, Brussel niet de nationale toestand reflecteert, maar veeleer een eigen specifiek partijstelsel heeft, dat bovendien sterk varieert van gemeente tot gemeente.

Tabel 1: De taalverhoudingen binnen de traditionele politieke families, per verkiezingsjaar sinds 1970 (voorheen steeds alle lijsten unitair)

	Katholiek			Liberaal			Socialist		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1970	17	2		19			3	13	3
1976	5	4	10	10		9	19		
1982	4	6	8	4	3	12	4	6	9

1. Tweetalige lijst
 2. Twee aparte lijsten, met minstens één eentalige lijst
 3. Eén (Franstalige) lijst
-

Indien de Brusselse situatie indicaties bevat voor de studie van de nationale coalities, dan betekent dit ook wel dat de onderlinge verhoudingen tussen de partijen (onafgezien van de communautaire splitsing) min of meer met de nationale verhoudingen moeten overeenkomen. Om dit na te gaan, werd een index van "localisme" berekend, die voor elke verkiezing en in elke gemeente aangeeft in welke mate de uitslag afwijkt van de uitslag van de in de tijd dichtstbijgelegen parlementsverkiezingen. De index krijgt de minimale waarde 0 indien de uitslag perfect met de nationale overeenkomt, en krijgt de maximale waarde 1, indien op het lokale vlak enkel lokale partijen opkomen, die geen enkele band met de nationale partijen hebben (2). We namen daarbij enkel die partijen in aanmerking die één of meer zetels in de gemeenteraad bezetten. In geen enkele van de gevallen bleken daar lijsten bij te zijn die niet herkenbaar tot een nationale partij behoorden. Een "Lijst van de burgemeester" of een lijst "Gemeentebelangen" werd ook steeds als behorend tot een nationale partij geïdentificeerd, en als dusdanig in de berekening opgenomen.

Tabel 2 geeft de indexwaarde voor elk van de 133 verkiezingen. Daaruit blijkt in de eerste plaats een zeer grote variatie tussen de gemeenten. Zo heeft Jette een zeer "nationaal" partijstelsel, terwijl bijvoorbeeld Elsene een eerder "locaal" systeem heeft. De gemiddelden per verkiezingsjaar vertonen een duidelijke trend. Tot 1958 blijft de gemiddelde afwijking ten opzichte van de nationale verhoudingen vrij gering (echter wel met de net vermelde variaties tussen de gemeenten). De mate van localisme stijgt in 1964, en bereikt in 1970 het niveau dat ook vandaag nog steeds geldt.

Het is niet moeilijk de oorzaak voor dit toenemend localisme van de Brusselse verkiezingsuitslagen aan te wijzen. Die oorzaak is uiteraard het succes van een lokale Brusselse partij: het FDF. Nationaal stalde die partij nooit erg veel voor, al was haar politieke impact, via de druk op de andere Franstalige partijen, niet onbelangrijk. In Brussel was het FDF vanaf 1970 echter zonder meer de hoofdrolspeler.

Een en ander laat niet toe de gemeentelijke coalities in Brussel als relevanter voor de nationale politiek te beschouwen dan een andere toevallig gekozen groep. Het tegendeel lijkt zelfs geloofwaardiger. De Brusselse gemeenten vormen een heterogene groep, met een partijstelsel dat enkele zeer specifiek Brus-

selse trekken heeft, en waarin de onderlinge verhoudingen tussen de partijen behoorlijk afwijken van de nationale verhoudingen. Het maakt van de Brusselse coalities echter geen minder interessant studieterrein.

Tabel 2: De mate van "localisme" van het gemeentelijk partijstelsel, in de 19 gemeenten en sinds 1946

	1946	1952	1958	1964	1970	1976	1982	Gem
Anderlecht	.15	.27	.33	.41	.39	.37	.34	.32
Brussel	.24	.22	.23	.27	.29	.31	.27	.26
Elsene	.34	.36	.29	.46	.56	.57	.51	.44
Etterbeek	.31	.32	.35	.34	.49	.61	.65	.44
Evere	.07	.14	.20	.46	.28	.32	.40	.27
Ganshoren	.19	.13	.06	.17	.39	.37	.49	.26
Jette	.11	.11	.03	.15	.25	.28	.27	.17
Koekelberg	.26	.34	.30	.37	.34	.50	.48	.37
Oudergem	.15	.14	.11	.25	.47	.47	.51	.30
Schaarbeek	.21	.26	.25	.25	.42	.54	.61	.36
St.-Agatha Berchem	.19	.11	.13	.24	.28	.29	.40	.23
St.-Gillis	.24	.25	.26	.33	.43	.47	.35	.33
St.-Jans Molenbeek	.18	.26	.29	.39	.47	.45	.46	.36
St.-Joost ten Node	.25	.06	.18	.35	.44	.45	.49	.32
St.-Lambrechts Woluwe	.26	.17	.20	.32	.50	.45	.51	.34
St.-Pieters Woluwe	.23	.16	.24	.30	.37	.46	.58	.34
Ukkel	.08	.10	.09	.20	.42	.43	.36	.24
Vorst	.18	.27	.26	.29	.38	.39	.46	.32
Watermaal-Bosvoorde	.17	.14	.10	.24	.41	.48	.41	.28
Gemiddelde	.20	.20	.21	.31	.40	.43	.45	.31

2. Verkiezingen en coalities in Brussel

Vooraleer de coalities in de Brusselse gemeenten vanuit een analytisch-theoretisch perspectief te benaderen, pogen we in deze tweede paragraaf de electorale en de politieke situatie in Brussel sinds 1946 wat uitgebreider in kaart te brengen. Een eerste reeks descripties is samengebracht in tabel 3. Het geeft de relatieve electorale en politieke macht van de verschillende

partijen weer voor de agglomeratie als geheel. De traditionele partijen worden daarbij telkens als unitaire partijen bekeken, om de tabel niet nodeloos te compliceren.

Tabel 3 toont aan hoe in de vijftiger jaren de socialistische partij electoraal dominant was en in 1964 net onttroond werd door de liberalen, en hoe vanaf 1970 het FDF veruit de sterkste partij werd. Opvallend is wel dat deze electorale verhoudingen niet helemaal weerspiegeld worden in de participatie in coalities en in de bezetting van de burgemeestersposten.

De aanwezigheid van de liberale partij in de gemeentelijke coalities is haast een constante over de jaren heen, onafhankelijk van forse electorale fluctuaties. In 1964 bijvoorbeeld maakte de liberale partij electoraal een grote sprong voorwaarts, doch verloor twee burgemeestersposten en was nog slechts in 10 coalities aanwezig tegen 12 in 1958. De socialistische partij is, behalve in 1954, steeds in een zeer groot aantal coalities aanwezig, ook weer onafhankelijk van de electorale schommelingen. De huidige machtspositie, met 6 burgemeesters en met deelname aan 12 van de 19 coalities, is toch verwonderlijk voor een partij die nog geen 20% van de Brusselse zetels controleert. Voor het FDF geldt een omgekeerde vaststelling. Die partij heeft haar electorale dominantie zeker niet omgezet in een evenredige participatie aan de macht. De 6 burgemeesters die de verkiezingen en de coalitievorming in 1982 opleverden en de participatie aan 9 van de 19 coalities is het maximum wat ooit bereikt werd, en dit terwijl de partij in 1976 tot 40% van de Brusselse zetels bezat.

In tabel 4 zijn een hele reeks gegevens verzameld over de verkiezingsuitslagen en over de gevormde coalities, per verkiezingsjaar. De eenheid van analyse is hier (en in al wat volgt) niet de partij maar de gemeente per jaar. Dit betekent dus dat er (maximaal) 133 gevallen zijn (3). We overlopen de diverse cijfergegevens systematisch en thematisch.

2.1. Het partijstelsel

Tabel 4 geeft informatie over enkele aspecten van het partijstelsel die van belang zijn om de coalitievorming te kunnen bestuderen. Die cijfers staan in de eerste drie kolommen. De eerste kolom geeft per verkiezingsjaar de gemiddelde fractionali-

Tabel 3: De resultaten van de Brusselse gemeenteraadsverkiezingen en van de coalitievorming van 1946 tot 1982

	<u>Katholiek</u>				<u>Liberaal</u>				<u>Socialist</u>			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
<u>1946</u>	38.8	43.1	11	5	24.0	20.8	10	6	30.2	33.3	12	8
<u>1952</u>	32.0	22.4	6	3	25.6	22.4	10	8	41.2	55.3	14	8
<u>1958</u>	36.6	35.1	10	2	20.1	18.2	12	11	42.6	45.5	11	6
<u>1964</u>	25.9	35.4	10	4	36.2	31.6	10	9	34.5	31.6	6	5
<u>1970</u>	21.4	19.6	8	4	22.2	23.5	10	6	24.4	41.2	14	5
<u>1976</u>	15.0	17.6	9	3	13.9	21.3	9	4	23.3	28.7	14	6
<u>1982</u>	14.5	17.0	7	3	18.6	20.7	10	3	19.8	30.4	12	6

	<u>FDF</u>				<u>Vlaams*</u>				<u>Totalen</u>			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
<u>1946</u>									417	72	19	19
<u>1952</u>									437	76	19	19
<u>1958</u>									437	77	19	19
<u>1964</u>	0.9	2.5	1						467	79	18	18
<u>1970</u>	30.8	14.7	6	4	3.9				513	102	19	19
<u>1976</u>	39.1	32.4	9	6	7.6	2.2	2	1	675	136	19	19
<u>1982</u>	32.7	27.4	9	6	6.0	5.2	6	1	667	135	19	19

* De Vlaams-nationale partijen en de apart opgekomen Vlaamse vleugels van de traditionele partijen (de rijpercentages van de tabel zijn dus groter dan 100%, door een dubbeltelling van de de Vlaamse traditionele partijen)

1. Percentage behaalde zetels in de totale agglomeratie
 2. Percentage van de schepenen in de totale agglomeratie
 3. Aantal coalities waaraan de partij deelneemt (op 19 gemeenten)
 4. Aantal burgemeesters (op 19 gemeenten)
-

Tabel 4: Algemene kenmerken van de verkiezingsuitslagen en van de coalitievorming in de 19 Brusselse gemeenten, per verkiezingsjaar

	1	2	3	4	5	6	7
<u>1946</u>	.65	3.6	45.5	4			
<u>1952</u>	.62	3.3	48.9	8	.16	7	3
<u>1958</u>	.59	3.1	50.3	8	.09	2	2
<u>1964</u>	.59	2.9	60.5	10	.21	4	2
<u>1970</u>	.64	4.2	46.3	6	.57	0	4
<u>1976</u>	.66	5.3	49.0	8	.48	5	3
<u>1982</u>	.68	6.2	47.5	7	.37	2	3
<u>Alg. gemiddelde</u>	.63	4.1	49.7		.31		
<u>Totaal</u>				51		20	17
<u>N</u>	133	133	133	133	113	114	114

	8	9	10	11	12	13	14
<u>1946</u>			15	61.3	1.8		
<u>1952</u>	13	15	11	60.4	1.6	11	4
<u>1958</u>	8	8	13	66.6	1.6	6	3
<u>1964</u>	9	14	9	63.8	1.5	9	2
<u>1970</u>	3	2	13	62.0	2.0	10	4
<u>1976</u>	7	8	16	62.1	2.1	12	4
<u>1982</u>	11	12	16	61.8	2.0	13	2
<u>Alg. gemiddelde</u>				62.6	1.9		
<u>Totaal</u>	51	59	93			61	19
<u>N</u>	112	113	132	132	132	112	112

1. De gemiddelde fractionaliseringsgraad van de gemeenteraad
2. Het gemiddeld aantal fracties in de gemeenteraad
3. Het gemiddelde percentage van de zetels behaald door de grootste fractie in de raad
4. Het aantal absolute meerderheden
5. De instabiliteit van het partijsysteem
6. Het aantal nieuw veroverde absolute meerderheden
7. Het aantal verloren absolute meerderheden
8. Het aantal gemeenten waar de uittredende meerderheid versterkt werd
9. Het aantal gemeenten waar de partij van de burgemeester vooruitgang boekte
10. Aantal coalities
11. Het gemiddeld percentage zetels die door de meerderheid gecontroleerd worden
12. Het gemiddeld aantal coalitiepartners
13. Aantal coalitie-wissels
14. Aantal nieuwe burgemeesters

seringsgraad van de Brusselse gemeenteraden weer (4). In tegenstelling tot de evolutie die de fractionalisering op nationaal (parlementair) vlak na 1945 doormaakte - een plotse stijging in 1965 tot de huidige bijzonder hoge waarde van .85, - is de fractionaliseringsgraad in Brussel eerder stabiel te noemen. Het gemiddelde per jaar verbergt natuurlijk wel de variatie die er tussen de gemeenten bestaat.

Niettegenstaande de fractionaliseringsgraad relatief laag blijft (voor een meerpartijensysteem), zien we - de cijfers in de tweede kolom van tabel 4 - dat het aantal fracties dat in de gemeenteraden aanwezig is, wel toeneemt vanaf de jaren zestig. In 1982 zijn er gemiddeld 6.2 fracties in de gemeenteraad aanwezig. Daarbij is rekening gehouden met de (eventuele) splitsing binnen de traditionele partijen.

Meestal gaat een toename van het aantal partijen gepaard met een toename van de fractionaliseringsgraad. De index voor fractionalisering is voor een stuk een functie van het aantal partijen. Die relatie is echter niet perfect lineair. De fractionalisering kan laag blijven, indien het aantal partijen groeit, in een systeem waarin toch één of twee grote partijen blijven domineren. Dit is precies een eigenschap van het Brussels partijstelsel. In de derde kolom van tabel 4 staat het gemiddeld percentage van de zetels die door de grootste fractie in de gemeenteraad gecontroleerd worden. Dit is steeds een zeer hoog percentage. Het jaar 1964 is een uitschieter: de grootste partij bezet dan gemiddeld 60.5% van de zetels. Ook het algemeen gemiddelde voor de 133 verkiezingen samen is opvallend hoog: 49.7%.

Het wekt dan ook geen verwondering meer indien we vaststellen (kolom 4) dat bij een groot aantal van de verkiezingen (51 op de 133) één partij een absolute meerderheid behaalt. Van die 51 zijn er 13 christen-democratische, 3 liberale, 26 socialis-tische en 9 FDF meerderheden.

2.2. De stabiliteit

Om in het algemeen de stabiliteit van het partijstelsel te meten, gebruiken we de index die door Dodd (1976) gesuggereerd wordt (5). Hij meet de mate van verschuiving in de uitslagen van de partijen tussen twee opeenvolgende verkiezingen. De in-

dex wordt hoger naarmate de verschuivingen groter zijn, en wordt ook hoger indien bijvoorbeeld belangrijke partijen verdwijnen of nieuwe partijen meteen een groot succes boeken. De nogal grillige evolutie van splitsing en hereniging van de taalvleugels van de traditionele partijen, werd bij de berekening telkens als de stichting en/of de verdwijning van een partij geëvalueerd, om deze typisch Brusselse instabiliteit van het partijsysteem (en de variaties erin) toch te vatten.

De vijfde kolom van tabel 4 geeft de gemiddelde instabiliteitsgraad per verkiezingsjaar weer. Deze blijft relatief laag tot 1964. In 1970 zijn er grote verschuivingen te noteren: de doorbraak van het FDF en de opkomst van de Rode Leeuwen. In 1976 groeit het FDF verder, en heeft er een hereniging van de socialistische lijsten plaats. In 1982 neemt de stabiliteit van het partijsysteem iets toe, doch de verhoudingen tussen de taalvleugels van de partijen blijven wisselen (en zullen dat in 1988 nog doen), terwijl nieuwe partijen als RAD/UDRT en ECOLO enig succes boeken. Algemeen kan zeker besloten worden dat het Brussels partijsysteem een weinig stabiel partijsysteem is.

Die indruk krijgt men ook indien naar de verovering en het verlies van absolute meerderheden gekeken wordt. We zagen net hoe het aantal absolute meerderheden steeds vrij hoog is, maar uit de cijfers in de kolommen 6 en 7 van tabel 4 blijkt duidelijk dat dat niet steeds dezelfde zijn. Bij elke verkiezing gaan een paar van die meerderheden verloren, en komen er een aantal nieuwe bij.

Het lot van de uittreedende meerderheid als geheel (al dan niet een coalitie) is niet zeer voorspelbaar. In 1952 en in 1982 was de uitslag in het algemeen gunstig voor de partijen die vanuit de macht vertrokken. De andere jaren, en in 1970 in het bijzonder, was de uitslag eerder negatief (kolom 8 van tabel 4). De partij van de uittreedende burgemeester doet het over het algemeen goed bij de verkiezingen, al is de controle van het burgemeestersschap zeker geen garantie voor een goede electorale score (kolom 9).

2.3. De coalities

De vorming van een coalitie is geen automatisch gevolg van de verkiezingsuitslag. Het gebeurt in de meerderheid van de

gevallen (93 op 132), maar in 39 gevallen werd een bestuur met slechts één partij gevormd (kolom 10). We zullen dadelijk zien hoe de onderlinge machtsverhoudingen van de partijen hoege-naamd niet de enige redenen zijn om al dan niet tot coalitievorming over te gaan. Uit de vergelijking van de cijfers in kolom 10 met deze in kolom 4 (het aantal absolute meerderheden), blijkt dat er 12 gevallen zijn (51 - 39) waar een partij met een absolute meerderheid van de zetels, toch niet alleen het gemeentebestuur controleert.

De gevormde meerderheid is over het algemeen relatief ruim (kolom 11). Het algemeen gemiddelde is 62.6%, en dit is zeer stabiel over de tijd. Enkel in 1958 is de gemiddelde sterkte van de meerderheid iets hoger. Het aantal partijen (6) waarmee die meerderheid gevormd wordt, varieert evenmin sterk over de tijd (kolom 12), al is er wel een lichte tendens naar boven toe vast te stellen. De meest voorkomende situatie is echter die met twee partners: van de 93 coalities zijn er 71 die uit twee partijen bestaan.

De kolommen 13 en 14 van tabel 4 geven nog wat informatie over de coalities, die ook verband houdt met de stabiliteit. Kolom 13 geeft het aantal coalitie-wissels per verkiezingsjaar. Dit betekent dat de uittredende coalitie niet in dezelfde vorm voortgezet wordt. Slechts in 1958 werden een groot aantal van de coalities uit 1952 voortgezet. De andere jaren zijn er een groot aantal wissels. Niettegenstaande deze instabiliteit van de coalities, blijkt de controle van het burgemeestersschap wel behoorlijk stabiel te zijn (kolom 14). Nooit veranderden er meer dan 4 burgemeestersposten van partij. In 1982 is de discrepantie opvallend: 13 van de 19 coalities veranderden van samenstelling, doch slechts twee burgemeestersposten veranderden van partij (Sint-Pieters Woluwe van FDF naar PRL en Brussel van PRL naar PS). In 14 van de 19 gemeenten bleef de burgemeester zelfs dezelfde persoon.

3. De condities van coalitievorming

3.1. De "oude" traditie en haar gebreken

Zoals uit diverse bijdragen in deze bundel uitvoerig blijkt, staat de theorie van coalitievorming zeer ter discussie. De "oude" theorieën worden geconfronteerd met een aantal scherpe

verwijten, die de fundamenteën ervan zo ernstig aantasten, dat de nood gevoeld wordt aan een nieuwe theoretische traditie voor de studie van coalities. De drie meest gehoorde verwijten aan het adres van de oude theorie zijn: overdreven rationalisme, overdreven predictieve ambitie en uni-dimensionaliteit (zie o.m. Denters, 1985; Pijnenburg, 1987; Fridham, 1986)

De oude theorieën (ook vaak gewoon als de "formele" theorieën aangeduid), steunen op de assumptie dat de politieke partijen, de belangrijkste actoren in het proces van coalitievorming, rationeel handelen. De objectieven van de partijen zijn gegeven: maximalisatie van de pay-offs die aan de participatie in een coalitie verbonden zijn. De partijen kiezen dus de coalitie die deze doelstelling het best realiseert. Logischerwijs moet dat leiden tot zogenaamde "minimale" coalities. Dit minimale kan betrekking hebben op de grootte van de coalitie ('minimal size') of op de ideologische afstand ('minimal range') tussen de partners.

Vanuit dergelijke uitgangspunten zijn de formele modellen haast automatisch predictief. De doelstellingen van de actoren zijn gegeven, en dus kan vanuit de kennis over de kwantitatieve verhoudingen tussen de partijen en over hun ideologische posities voorspeld worden welke de (logisch-rationele) uitkomst van het proces van coalitievorming zal zijn. Althans, dat is de bedoeling. In de praktijk is dat echter problematischer. De predicties komen niet steeds uit, en afwijkingen kunnen binnen het bestaande theoretisch kader niet verklaard worden. De nieuwe theoretische traditie wil niet of veel minder predictief zijn. Zij wenst in de eerste plaats processen van coalitievorming in de realiteit te beschrijven en te analyseren, om de handelingen en de drijfveren van de actoren te kunnen achterhalen, veeleer dan ze als gegeven te beschouwen. De nieuwe traditie is dan ook resoluut inductief georiënteerd (zie vooral Fridham, 1986).

Het derde verwijt aan de oude theoretische traditie sluit hier meteen bij aan. De aandacht werd ten onrechte beperkt tot kwantitatieve of kwantificeerbare gegevens, en vooral tot gegevens over de relatieve sterkte van de partijen die bij het spel van coalitievorming betrokken zijn. De condities waarbinnen dit alles zich afspeelt, werden buiten beschouwing gelaten. De nieuwe traditie wil derhalve multi-dimensioneel zijn. Dit betekent vooreerst dat zij ook andere dan kwantificeerbare gegevens in rekening wil brengen, en dat zij ook andere condi-

ties of contextuele aspecten van de coalitievorming wil invoeren. Daarbij lijkt de meeste aandacht uit te gaan naar het partijstelsel. De achterliggende idee is dat coalitievorming niet op dezelfde wijze gebeurt, en niet op dezelfde wijze kan bestudeerd worden, in verschillende partijstelsels. Vasthouden aan bij voorbaat gegeven doelstellingen van de actoren, die algemeen (en derhalve contextloos) geldig zijn, is uit den boze. De doelstellingen en de strategieën van de actoren zijn zelf afhankelijk van de context waarbinnen de coalitievorming zich afspeelt.

De studie van lokale coalities kan op verschillende wijzen bijdragen tot de vernieuwing van de theorie. Het bestuderen en vergelijken van nationale coalities impliceert haast automatisch (tenzij men zich tot een klein aantal cases beperkt) een internationaal-vergelijkende analyse, met alle gekende problemen van data-verzameling en van validiteit van de beschikbare data die dit meebrengt. Het noopt de onderzoeker bijna steeds zich te beperken tot zeer algemene en makkelijk vindbare kwantitatieve data. Detailstudie kan haast niet, al is dat niet noodzakelijk de primaire bedoeling van internationaal-vergelijkend onderzoek. De studie van lokale coalities biedt echter het voordeel dat een groot aantal cases kunnen bestudeerd worden, waarvan de gegevens makkelijker vindbaar en betrouwbaarder zijn. De analyse kan zo aan diepgang en aan subtiliteit winnen.

Het uitvoerig beschrijven van de vorming van één of van enkele coalities is een interessante oefening die met lokale coalities kan uitgevoerd worden, maar die niet direct zeer vruchtbaar is voor het verwerven van algemene inzichten in de processen van coalitievorming. De terechte afwijzing van de overdreven premisses van de oude theoretische traditie mag niet leiden tot een even overdreven reductie van de ambities. Vooralsnog dient de nieuwe, multi-dimensionale benadering zich nog eerder als een kroniek van coalitievorming dan als een theorie aan (zie Pijnenburg, 1987).

De pogingen om zicht te krijgen op de condities van de coalitievorming, zijn boeiend, en zijn een goede stap in de richting van theorievorming. Wij wensen de gegevens over de lokale Brusselse coalities in die zin te exploreren. In navolging van Denters (1985) pogen we een bijdrage te leveren tot een "conditional model of coalition behavior". Deze bijdrage zal beperkt en bescheiden zijn, en de aandacht toespitsen op die aspecten

die ook in de traditionele modellen centraal staan: de kwantitatieve. De cruciale onderzoeksvraag is: onder welke condities beantwoorden de coalities aan de diverse 'minimal size' criteria, en onder welke condities wordt daarvan afgeweken? Niet alle mogelijke condities worden daarbij in rekening gebracht, maar de aandacht gaat naar de condities van het partijstelsel.

3.2. De 'minimal size' criteria

Zoals hoger reeds gesteld, wordt in de theorie een onderscheid gemaakt tussen twee verschillende minimale criteria: ideologische en kwantitatieve. De ideologische criteria worden hier niet behandeld. Zij stellen dat partijen coalities afsluiten met die partners tot wie de ideologische afstand het geringste is. Dit moet de partij toelaten de eigen ideologie maximaal te realiseren. De mate waarin er moet toegegeven worden, is minimaal. Om dit te bestuderen, is een goed inzicht nodig in de ideologische strekking van de diverse partijen. Die bezitten wij voor Brussel niet. De categorisering in grote ideologische stromingen als socialist, liberaal of christen-democratisch, is niet adequaat om de lokale afdelingen van de partijen in Brussel te beschrijven. Specifiek-locale doelstellingen spelen een te grote rol (7).

Enkel de kwantitatieve criteria worden hier bekeken. Drie 'minimal size' criteria kunnen dan onderscheiden worden: 'minimal winning', 'minimal number' en 'minimal weight'. Een 'minimal winning' coalitie is een coalitie waarin geen enkele van de partners overbodig is om een meerderheid van 50% te behalen (8). Indien twee partijen samen een meerderheid kunnen vormen, dan is het niet logisch of niet rationeel met nog een derde partner in zee te gaan. De beschikbare koek (bv. het aantal schepenen) wordt dan voor elk van de partners immers kleiner. Ook een partij die alleen een meerderheid heeft, wijkt af van de rationale logica indien zij toch een coalitie vormt. Van de besturen die sinds 1946 de Brusselse gemeenten leiden, beantwoorden er 81.8% (108 op 132) aan het 'minimal winning' criterium. Dit zijn 69 coalities en 39 één-partijbesturen.

Een 'minimal number' coalitie bestaat uit het kleinste mogelijk aantal partners die in de gegeven omstandigheden (de onderlinge kwantitatieve verhoudingen) vereist zijn om een meerderheid van 50% te vormen. Alle combinaties worden daarbij beschouwd als

zijnde in principe mogelijk. Met ideologische afstand wordt - zoals gezegd - geen rekening gehouden. Is een combinatie met twee mathematisch mogelijk, dan beantwoordt de gevormde coalitie slechts aan het criterium indien er maximaal twee partners aan deelnemen. De logica van dit criterium is hetzelfde als het vorige: waarom de buit door drie dalen, indien ze met zijn tweeën kan binnengehaald worden? In Brussel voldoet 78% van de besturen (103 op 132) aan dit criterium (64 coalities en 39 colleges die door één partij gecontroleerd worden). Een 'minimal number' coalitie is automatisch ook een 'minimal winning' coalitie.

Dit laatste geldt ook voor een 'minimal weight' coalitie. Deze heeft een meerderheid (50%) die in de gegeven omstandigheden zo klein mogelijk is. Is er een combinatie mogelijk met 51%, dan is elke coalitie die een grotere proportie zetels controleert "oversized" volgens dit criterium. Van de Brusselse besturen voldoet er 53% (70 op 132) aan dit duidelijk wel strengere criterium (31 coalities en 39 één-partijbesturen). Aan alle drie de criteria wordt door 44% (58 op 132) van de Brusselse besturen voldaan. Dit zijn 29 coalities en 39 één-partijbesturen.

Niet alle coalities voldoen dus aan de vereisten van de 'minimal size', hoewel de logica die stelt dat coalities in die richting moeten tenderen (maximalisatie van de pay-offs) wel plausibel klinkt. De vraag waarom de ene coalitie wel, en de andere niet volgens de regels van deze logica gevormd wordt, is een interessante vraag. In de literatuur worden - al dan niet op basis van empirisch onderzoek - een aantal mogelijkheden vooropgesteld. Ze spreken mekaar soms radicaal tegen.

Een aantal redenen kunnen bij de eigenschappen van de partijen zelf gezocht worden. De ideologische afstand tussen de potentiële partners van een 'minimal size' coalitie kan te groot zijn, zodat de coalitie niet gevormd wordt. Een gebrek aan interne coherentie, en dus de vrees voor interne dissidentie, kunnen partijen ertoe aanzetten een meerderheid met een wat bredere marge op te bouwen. Dit lijkt een voor de hand liggende verklaring voor het feit dat sommige meerderheidspartijen toch een coalitie vormen. Een meerderheid kan ook groter gemaakt worden dan de gebruikelijke 50%, omdat er een aantal beslissingen met een bijzondere meerderheid moeten genomen worden. Een crisis van het regime of een externe bedreiging (oorlog) kan een reden zijn om de interne twisten te vergeten,

en een regering van nationale eenheid te vormen. Deze laatste twee redenen hebben echter geen verklarende waarde voor de coalities op gemeentelijk niveau. Dat deze vier redenen in het algemeen mogelijke verklaringen zijn voor het niet-voldoen aan de minimale criteria, geniet in de literatuur een ruime consensus.

Een aantal auteurs gaan op zoek naar kenmerken van het partijstelsel, die zouden moeten aangeven waarom al dan niet van de minimale criteria afgeweken wordt. Hier is er minder eensgezindheid. Wij geven enkele significante voorbeelden. Dodd (1976) gaat uit van de veronderstelling dat partijen van de rationeel-logische minimale vereisten afwijken, wanneer zij niet voldoende informatie over hun potentiële partners bezitten. De coalitie wordt dan uitgebreid, om de veiligheidsmarge tegen scheuringen en dissidenties te verruimen. Twee kenmerken van het partijstelsel kunnen volgens Dodd beschouwd worden als indicatoren voor deze "onvoldoende informatie": instabiliteit (of volatiliteit) en fractionalisering. Na een studie van de coalities in 17 landen tijdens de perioden 1918-1940 en 1945-1974, besluit Dodd dat in stabiele partijstelsels de kans op 'minimal winning' coalities het grootst is. Zodra de instabiliteit toeneemt en/of de fractionalisering van het partijstelsel toeneemt, stijgt ook de kans op oversized coalities. De krachtigste predictor van oversizing is het interactie-effect van instabiliteit en fractionalisering. Als beide kenmerken samen voorkomen, versterken zij mekaar (negatief) effect op de kans op 'minimal winning' coalities. Volgens Browne & Dreijmanis (1982) echter, die zich op een reeks landenstudies baseren, verklaart deze hypothese van onvolledige informatie niets, en moet oversizing vooral gezien worden als een middel om het hoofd te bieden aan regime-crisis en/of aan externe bedreigingen van het regime (p. 349).

Denters (1985) voert een andere idee aan, die specifiek op lokale coalities betrekking heeft. Hij gaat uit van de veronderstelling dat er twee eigenschappen van lokale partijstelsels zijn die de plaatselijke politici de controle op het electorale effect van hun daden ontnemen (of hen althans die indruk geven). Die eigenschappen zijn: stabiliteit en nationale impact. Het tweede hebben we hoger reeds aangebracht onder de naam "localisme". Het wijst op de mate waarin de uitslagen op lokaal niveau door de nationale trends kunnen voorspeld worden. Is de nationale impact groot, dan is de rol van de lokale

politicus in het genereren van de verkiezingsuitslag gering. Hetzelfde geldt indien het kiesgedrag een grote mate van stabiliteit vertoont. Zijn er grote bewegingen van verkiezing tot verkiezing, dan kan de politicus het gevoel hebben dat zijn handelingen electorale gevolgen hebben. Blijft het stemgedrag stabiel, dan zal dat gevoel minder sterk zijn.

Bij een geringe stabiliteit zullen de partijen - aldus nog steeds Denters - geneigd zijn korte-termijn strategieën te volgen. Zij handelen dan alsof de coalitievorming een "single game" is, en streven naar een directe maximalisatie van de pay-offs. In instabiele partijssystemen kunnen derhalve minimale coalities verwacht worden. Indien de nationale impact op het lokaal partijstelsel groot is, is het gevoerde beleid op zich niet belangrijk, en zijn 'minimal size' coalities te verwachten. Bij een hoge mate van localisme zijn eerder 'minimal range' coalities te verwachten. Voor wat de 'minimal size' coalities betreft, is de hypothese van Denters precies het tegendeel van wat Dodd vooropstelt. Beide verklaringen klinken echter even logisch. Misschien geldt de ene (Dodd) voor nationale coalities, en de tweede (Denters) voor lokale coalities. Wij onderzoeken hoe de relatie ligt in de Brusselse gemeenten.

3.3. De analyse van de Brusselse coalities

De statistische analyse die hier voorgesteld wordt, poogt te voorspellen welke kenmerken van het partijstelsel het voorkomen van 'minimal size' coalities waarschijnlijker maken, en welke kenmerken van het partijstelsel in de omgekeerde zin ageren. Vier kenmerken van het partijstelsel worden daarbij als predictoren ingevoerd: de instabiliteit, het localisme, de fractionalisering, en het al dan niet aanwezig zijn van een partij met een absolute meerderheid. Ook alle onderlinge interacties (twee aan twee) worden als predictoren ingevoerd.

Niet enkel de coalities, maar alle besturen worden daarbij in aanmerking genomen, omdat zij in potentie alle tot coalitievorming kunnen leiden. Door alle besturen samen te bekijken, kunnen we ook achterhalen waarom (onder welke condities) partijen met een meerderheid toch een coalitie vormen.

In tabel 5 staan de resultaten van de analyse samengebracht. De gebruikte methode is een regressie-analyse, waarbij de afhankelijke variabelen (de drie types minimale coalities) als dummies gecodeerd zijn. De waarde 1 werd toegekend aan coalities die aan het criterium beantwoorden. De predictoren wier effect minstens op het niveau .10 significant waren, werden weerhouden (9). De tabel rapporteert ongestandaardiseerde B-coëfficiënten.

Een eerste conclusie is zeker dat het partijstelsel belang heeft voor de vorming van de coalities. De bekomen R^2 -coëfficiënten zijn niet spectaculair hoog, maar ze zijn significant. Wat uit de tabel ook meteen opvalt, is dat het interactie-effect van instabiliteit en fractionalisering, waarvan Dodd stelt dat het de krachtigste predictor is voor het afwijken van de 'minimal size' criteria, in geen enkele van de drie vergelijkingen als significant weerhouden kan worden. Er is wel een systematisch interactie-effect tussen localisme en fractionalisering en tussen localisme en het al dan niet bestaan van een meerderheidspartij.

Door het weerhouden van een vrij groot aantal interacties, wordt de lectuur van de regressievergelijkingen een eerder complexe aangelegenheid. Om de interpretatie van de resultaten wat te vergemakkelijken, werden een aantal voorbeelden berekend. Voor alle combinaties van hoge en lage waarden van de predictoren, werden de drie regressiemodellen geschat. De resultaten daarvan staan in tabel 6. De cijfers die een dergelijke schatting oplevert bij een dummy-regressie, hebben wel een bijzondere betekenis. Het zijn de theoretisch verwachte waarden die de afhankelijke variabele krijgt, indien de predictoren de ingevulde waarden aannemen.

Deze verwachte waarden zullen - uitzonderlijk toeval daargelaten - steeds verschillen van de mogelijke waarden 0 en 1. De resultaten zijn echter wel in zekere zin als kansen (10) te interpreteren. Voor de totale groep is de "mean response" van de regressie niets anders dan de proportie van de gevallen in de populatie die de waarde 1 hebben voor de afhankelijke variabele. De cijfers in tabel 6 zijn dan de verwachte proportie van de gevallen die aan die voorwaarde voldoen, in een populatie waarvoor de predictoren de waarden aannemen die ingevuld werden. Een voorbeeld kan dit duidelijk maken. In het totaal beantwoorden 80% van de gevallen aan het criterium van de 'minimal winning' (mean response = .80). In een populatie waarin er geen meerderheidspartij is, en het localisme, de instabili-

teit en de fractionalisering hoog zijn, verwachten we dat slechts 12% van de gevallen aan de 'minimal winning' voorwaarde zal voldoen. Blijven de eerste drie condities dezelfde, maar is de fractionalisering van het partijstelsel laag, dan verwachten we dat 77% van de besturen aan de 'minimal winning' voorwaarde zullen voldoen.

Tabel 5: Uitslagen van de regressie-analyses (dummy regression) met de drie criteria van 'minimal size' als afhankelijke variabelen, en de kenmerken van het partijstelsel als predictoren (ongestandaardiseerde coëfficiënten) (n=113)

<u>Variabelen</u>	<u>Minimal winning</u>	<u>Minimal number</u>	<u>Minimal weight</u>
<u>Instab.</u>	-0.26	.76	.28
<u>Localisme</u>	9.32	9.76	6.62
<u>Fraction.</u>	3.00	-.47	1.08
<u>Meerderh.</u>	.21	-1.81	.52
<u>Inst. x Loc.</u>		-2.89	
<u>Inst. x Frac.</u>			
<u>Loc. x Frac.</u>	-14.85	-14.12	-11.42
<u>Meerd. x Inst.</u>	.43	.64	
<u>Meerd. x Loc.</u>	-1.83	-1.94	-1.22
<u>Meerd. x Frac.</u>		3.01	
<u>Intercept</u>	-.87	1.13	-.08
<u>Multiple R</u>	.50	.60	.57
<u>R²</u>	.25	.36	.33

De bevindingen van de analyse zijn in een viertal punten samen te vatten. De eerste drie hebben enkel betrekking op de situatie waar er geen meerderheidspartij is. Het vierde punt gaat in op de coalitievorming in het geval er wel een meerderheidspartij is.

1. De kans op coalities die afwijken van de 'minimal size' criteria (d.w.z. dat de cijfers in tabel 6 lager zijn dan de mean response), is hoog bij een hoge mate van localisme en bij een hoge fractionaliseringsgraad. Als beide voorwaarden samen voorkomen, versterken zij mekaar's effect.

Het sterke negatieve effect van de interactie tussen localisme en fractionalisering in de drie modellen (zie tabel 5) heeft deze concrete betekenis.

Tabel 6: De geschatte waarden voor de variabelen "minimal winning", "minimal number" en "minimal weight", voor diverse waarden* van de vier predictoren (zie de regressiemodellen in tabel 5)

M	L	I	F	M	M	M
E	O	N	R	I	I	I
E	C	S	A	N	N	N
R	A	T	C	W	N	W
D	L	A	T	I	U	E
		B		N	N	I
						G
Neen	Hoog	Hoog	Hoog	.12	.34	.13
Neen	Hoog	Hoog	Laag	.77	1.50	.84
Neen	Hoog	Laag	Hoog	.04	.61	.01
Neen	Hoog	Laag	Laag	.69	1.77	.71
Neen	Laag	Hoog	Hoog	.97	.85	.55
Neen	Laag	Hoog	Laag	.95	1.37	.74
Neen	Laag	Laag	Hoog	.89	.76	.42
Neen	Laag	Laag	Laag	.87	1.28	.61
Ja	Hoog	Hoog	Hoog	.26	.10	.08
Ja	Hoog	Hoog	Laag	.91	.77	.78
Ja	Hoog	Laag	Hoog	.06	.08	-.05
Ja	Hoog	Laag	Laag	.72	.75	.66
Ja	Laag	Hoog	Hoog	1.10	1.15	.83
Ja	Laag	Hoog	Laag	1.09	1.18	1.01
Ja	Laag	Laag	Hoog	.91	.77	.70
Ja	Laag	Laag	Laag	.89	.80	.89
Mean response				.80	.76	.52

* De hoge waarde is steeds het gemiddelde verhoogd met de standaardafwijking, de lage waarde is het gemiddelde verminderd met de standaardafwijking. De variabele "meerderheid" is gelijk aan 1 indien er een meerderheid is (ja) en is gelijk aan 0 in de andere gevallen (neen). Dit geeft de volgende waarden:

	Hoog	Laag
Localisme	.471	.195
Instabiliteit	.546	.086
Fractionalisering	.711	.548

2. De kans dat afgeweken wordt van het 'minimal winning' criterium (dit geldt niet voor de twee andere criteria), is in het algemeen hoog bij een hoog localisme, onafgezien van de fractionaliseringsgraad van het partijsysteem. Een hoge fractionaliseringsgraad versterkt dit effect wel (zie punt 1).
3. De kans dat van het 'minimal number' criterium afgeweken wordt (dit geldt niet voor de twee andere criteria) is in het algemeen groot wanneer de fractionaliseringsgraad hoog is. Dit geldt zowel bij hoog als bij laag localisme, hoewel een hoog localisme (zie punt 1) deze relatie versterkt.
4. Indien in de gemeenteraad één partij een meerderheid van de zetels controleert, dan is de kans dat zij toch een coalitie vormt het grootst in een situatie van hoog localisme en van hoge fractionalisering. De kans dat die partij alleen bestuurt, is het grootst bij een laag localisme en bij een hoge mate van instabiliteit.

Zoals hoger reeds aangestipt, kan er zeker geconcludeerd worden dat het partijsysteem een invloed heeft op de coalitievorming, of toch op de mate waarin de minimale criteria gevolgd worden. Het duidelijkste effect gaat uit van de fractionalisering van het partijsysteem. Een hoge fractionalisering leidt onder alle omstandigheden (ook bij een meerderheidspartij) tot coalities die te groot zijn. Bij een hoge fractionalisering zijn de partijen blijkbaar bereid een zekere buit te delen met meer partners dan nodig is, of zijn zij bereid genoeg te nemen met een kleiner deel dan wat zij in principe zouden kunnen in de wacht slepen.

Deze bevinding gaat in de richting van de stelling van Dodd. Fractionalisering betekent dat de informatie over de mogelijke partners onvoldoende is, en dat de betrokken partijen zich wensen te verzekeren tegen onverwachte manoeuvres van de partners in de coalitie. Deze redenering zou echter ook moeten opgaan voor de stabiliteit van het partijsysteem, doch dat heeft nauwelijks enig effect. Het enige duidelijke effect dat we vaststellen, is dat in een instabiel partijsysteem een meerderheidspartij meestal alleen bestuurt, en dus precies niet van de minimale criteria afwijkt. In het algemeen (dit is bij een gemiddelde waarde van de andere predictoren) verhoogt instabi-

liteit lichtjes de kans op afwijking van de 'minimal winning' en 'minimal number' criteria, en verlaagt het lichtjes de kans op afwijking van het 'minimal weight' criterium.

De hypothesen van Denters, die betrekking hebben op de instabiliteit en op het localisme, lijken evenmin op te gaan. Hij verwacht 'minimal size' coalities vooral in instabiele partij-systemen die een hoge mate van localisme hebben. Wij stellen vast dat de instabiliteit nauwelijks een rol speelt, en dat localisme niet eenduidig de kans op 'minimal size' coalities verhoogt. Meer zelfs, in systemen die sterk gefractionaliseerd zijn, leidt localisme eerder tot een afwijking van die criteria.

Al deze tegenstrijdigheden zijn niet zo verwonderlijk. Het probleem is, dat het invoeren van de condities van het partij-systeem een nuttige en zinvolle oefening is, maar dat op die wijze de theorie zelf niet echt getoetst wordt. Bij alle auteurs die op zoek gaan naar de condities van de coalitievorming, staat de idee centraal dat het partij-systeem een invloed heeft op de strategieën die de partijen bij het vormen van coalities zullen volgen. Het partij-systeem doet ze al dan niet afwijken van de minimale rationale strategieën. Dit is mogelijk en plausibel, en de bevindingen van empirisch onderzoek spreken dit niet tegen. Alleen blijven we in het duister tasten over de preciese wijze waarop het partij-systeem enig effect heeft. De invloed op de strategieën van de partijen wordt verondersteld, maar niet getoetst.

De tegenstrijdige hypothesen en bevindingen met betrekking tot de rol die de instabiliteit van het partij-systeem speelt, illustreren dit uitstekend. De instabiliteit kan met een even grote geloofwaardigheid ingevoerd worden als een conditie die de partijen tot korte-termijnstrategieën aanzet (Denters) en dus tot 'minimal size' coalities, en als een conditie die de onzekerheid over de partners doet toenemen en dus de partijen aanzet tot oversizing van de coalities. Welke rol de instabiliteit nu precies speelt, is niet opgeklaard. Blijkbaar gaat de invloed soms in de ene, en soms in de andere richting. De vraag is dan welke andere conditie (buiten deze die nu reeds in de modellen zitten) de oorzaak kan zijn van dit variërend effect van de instabiliteit.

Veel meer dan duidelijke antwoorden te geven, toont de analyse die we op de Brusselse coalities uitvoerden, dat er aanvullend

onderzoek nodig is vanuit een radicaal verschillende optiek. De conclusie van ons onderzoek is in de eerste plaats een suggestie voor meer en beter onderzoek, en voegt eigenlijk een vierde kritiek toe aan de drie hoger vermelde verwijten aan de klassieke coalitietheorie. De theorie vertrekt van assumpties op het niveau van de politieke partijen als actoren, maar streeft naar analyse en naar predicties op het niveau van de coalitie. Het onderzoek biedt op die manier slechts indirecte en dus onzekere toetsen van de hypothesen die uit de theorie kunnen afgeleid worden. De theorie van coalitievorming dient consequent uit te gaan van de partijen als centrale actoren en dus als eenheden van analyse. Dat de partijen inderdaad de centrale actoren zijn, wordt in de nieuwe multi-dimensionele benaderingen expliciet vooropgesteld. Dat derhalve de partij ook de eenheid van analyse moet zijn, is een conclusie die daar niet automatisch aan verbonden wordt.

De politieke partij als analyse-eenheid nemen, opent heel wat perspectieven, al is de opdracht zeker niet eenvoudig. Het moet toelaten de kenmerken van de partijen zelf (mate en aard van de organisatie, interne cohesie, doelstellingen, strategieën, eerdere ervaringen met coalities en/of met welbepaalde partners, ...) rechtstreeks waar te nemen en te meten. De kenmerken van het partijsysteem, en een reeks andere relevante condities voor de coalitievorming (politieke cultuur, aard van de politieke participatie, ...) kunnen als omgevingskenmerken van de partijen beschouwd worden. De algemene vraag voor theorievorming en onderzoek is dan: welke partijen vormen onder welke condities welke coalities (11)? De inductieve methode, die coalitievorming onder verschillende condities beschrijft, is op dit ogenblik de aangewezen strategie om dit plan tot een goed einde te brengen. Het maakt het onderzoek wel omslachtiger en moeilijker. Er kan niet volstaan worden (zoals wij hier gedaan hebben) met informatie over de coalitie zelf. Per coalitie moeten alle actoren nauwkeurig in kaart gebracht worden. Voor coalities die in het verleden gevormd werden, is dit soort informatie nauwelijks nog te verkrijgen. De aandacht zal noodgedwongen moeten gaan naar de vandaag lopende processen van coalitievorming. Gemeentelijke coalities zijn bijna het aangewezen terrein om dit uit te proberen: de informatie is relatief makkelijk te bekomen, en de aantallen zijn groot genoeg om een behoorlijke variatie van partijenkenmerken en omgevingskenmerken te verkrijgen.

4. Samenvatting

De gemeentelijke coalities in de Brusselse agglomeratie sinds 1946 lagen hier ter studie. Eerst werd vastgesteld dat het Brussels partijsysteem een aantal zeer specifieke kenmerken vertoont, waardoor het niet zinvol is de coalitievorming in Brussel als een indicatie voor de coalitievorming op nationaal niveau te beschouwen.

De aandacht werd toegespitst op de 'minimal size' criteria voor de vorming van coalities. In navolging van o.m. Dodd en Denters werden de kenmerken van het partijsysteem per gemeente als predictoren beschouwd voor het al dan niet afwijken van deze criteria, die beschouwd worden als de logisch-rationele criteria voor coalitievorming. Vastgesteld werd dat het partijsysteem inderdaad een invloed uitoefent, maar dat de richting en de sterkte van dit effect niet strookt met de bevindingen uit ander onderzoek.

De conclusie van de analyse nam dan ook de vorm aan van een suggestie voor verder onderzoek en voor de verdere vernieuwing en verbetering van de theorievorming over coalities. De suggestie is dat de theorie uitdrukkelijk zou geconcentreerd worden vanuit de politieke partij als actor, en dat het empirisch onderzoek consequent de politieke partij en niet de coalitie als de eenheid van analyse zou beschouwen.

VOETNOTEN

(1) Alle hier gebruikte gegevens werden ons ter beschikking gesteld door de provincie Brabant. De informatie over de aard van de coalitie in Vorst in 1964 ontbrak daarin.

(2) De index wordt als volgt berekend:

$$Loc = 1/n \sum |Li - Ni|$$

met Li = de proportie zetels die de partij i in de gemeente behaalde

Ni = de proportie zetels die dezelfde partij bij de in de tijd dichtstbijgelegen parlamentsverkiezingen behaalde (de data van de nationale verkiezingen waarmee de vergelijking gemaakt werd, zijn 17 februari 1946, 11 april 1954, 1 juni 1958, 23 mei 1965, 7 november 1971, 17 april 1977 en 8 november 1981)

n = het aantal fracties in de gemeenteraad

(3) Zie voetnoot 1.&

(4) De index wordt als volgt berekend (Rae 1968):

$$F = 1 - \sum (f_i)^2$$

met f_i = de proportie zetels die de partij i bezet (in de gemeenteraad)

(5) De index wordt als volgt berekend (Dodd 1976, p. 88):

$$INS = 1/2 \sum |f_i(t) - f_i(t+1)|$$

met $f_i(t)$ = de proportie zetels van partij i op het tijdstip t

$f_i(t+1)$ = de proportie zetels van partij i op het tijdstip $t+1$

Elke partij die in de gemeenteraad aanwezig is op het tijdstip t , wordt ook als aanwezig op het tijdstip $t+1$ beschouwd, eventueel met een proportie die gelijk is aan 0.

- (6) De taalvleugels van de traditionele partijen gelden hier als verschillende partijen.
- (7) Zelfs daar waar men meent dat een ideologische classificatie voor de hand ligt, blijkt die bij nader toezien niet te kloppen. Eén voorbeeld kan dit illustreren: in 1982 was in het partijprogramma van het FDF in Oudergem niet één woord te vinden over de taalproblemen. Kan men dan probleemloos het FDF in Oudergem (met FDF-voorman Outers als burgemeester) als een taalpartij beschouwen?
- (8) Men kan ook de grens hoger plaatsen, en minimaal 60% of 67% vooropstellen. In de gemeentelijke politiek zijn er echter geen gequalificeerde meerderheden, zodat hier de 50%-grens wel de meest adequate is.
- (9) Dit geldt enkel voor de interactietermen, en voor die variabelen die in geen enkele significante interactieterm meer voorkomen. Is dat niet het geval, dan is het directe effect, en ook de significantie ervan, niet als dusdanig te interpreteren. De waarde van de B-coëfficiënt is immers de waarde die deze zou aannemen indien de andere variabele uit de interactieterm de waarde 0 heeft. Indien de interactie significant is, betekent dit dat er geen direct, maar een variërend effect is (over de range van de tweede variabele), en dus varieert ook de B-coëfficiënt. De regressievergelijking kan slechts correct geïnterpreteerd worden door simultaan de B-coëfficiënten van het directe effect en van het interactie-effect te bekijken (zie daarvoor Allison, 1977; Southwood, 1978; Friedrich, 1982)
- (10) Helemaal correct is die interpretatie natuurlijk niet, omdat de verwachte waarden geen ondergrens 0 en geen bovengrens 1 hebben. In de praktijk zullen de cijfers echter niet zoveel kleiner dan 0 of zoveel groter dan 1 worden. Ze als kansen interpreteren is een goede indicatie van wat er gebeurt.
- (11) De organisatietheorie, die de organisaties zelf als actoren beschouwt, en onderzoekt welke organisatiekenmerken onder welke omgevingscondities het best gedijen, kan voor dit soort theorievorming een bijzonder interessante inspiratiebron zijn (zie bijvoorbeeld: Janda, 1983; Deschouwer, 1984, 1986)

BIBLIOGRAFIE

ALLISON, P.D.

- 1977 Testing for interaction in multiple regression, The American Journal of Sociology, 83, 144-153

BROWNE, E. & DREIJMANIS, J. (ed.)

- 1982 Government coalitions in western democracies, Longman, New York

DENTERS, B.

- 1985 Towards a conditional model of coalition behavior, European Journal of Political Research, 13, 295-306

DESCHOUWER, K.

- 1984 Mogelijkheden voor een organisatiesociologische benadering van politieke partijen, Tijdschrift voor Sociologie, 5, 473-513

- 1986 'Excellente' partijen. Een theoretische en empirische exploratie, Mens en Maatschappij, 1986, 61, 340-362

DODD, L

- 1976 Coalitions in parliamentary governments, Princeton UP, Princeton

FRIEDRICH, R.

- 1982 The workshop: in defense of multiplicative terms in multiple regression equations, American Journal of Political Science, 26, 797-853

PIJNENBURG, B.

- 1987 Political parties and coalitional behaviour in Belgium: the perspective of local politics, European Journal of Political Research, 15, nr. 1, 53-73

FRIDHAM, G. (ed)

- 1986 Coalition behaviour in theory and practice", Cambridge UP, Cambridge

RAE, K.

- 1986 A note on the fractionalization of some European party systems", Comparative Political Studies, 1, 413-418

SOUTHWOOD, K.

1978 Substantive theory and statistical interaction, American Journal of Sociology, 83, 1154-1203